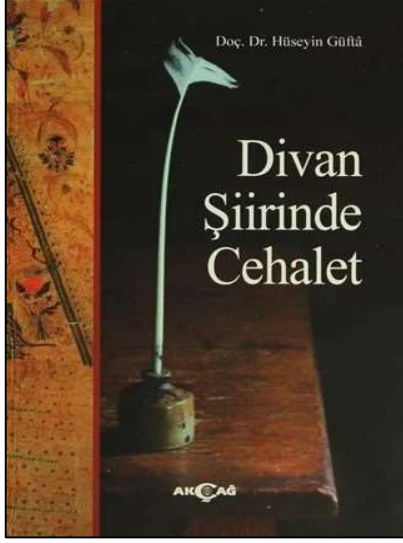

GÜFTÂ, Hüseyin (2011). *Divan Şiirinde Cehalet*. Ankara: Akçağ Yayınları. 487 s.

BİRCAN CENK*

Hüseyin Güftâ tarafından kaleme alınan *Divan Şiirinde Cehalet* adlı kitap 2011 yılında okurlarla buluştu. 16x24 cm boyutlarında olan eser, toplam 487 sayfadan oluşmaktadır. Ön kapağın üst kısmında yazarın adı, onun altında kitabın ismi yer almaktadır. Kapağın ortasında kuş tüyünden bir kalem görseli bulunmaktadır. Kitabın arka kapağında ise divan şiirinde cehaletin yansımalarından bahsedilmiş, kitabın 8 bölüm halinde oluştuğundan söz edilmiş, bibliyografyanın nasıl düzenlendiğiyle ilgili bilgiler verilmiştir.

Kitabın kapağını açtığınızda jenerik sayfasından sonra “İçindekiler” kısmı (s. 5-9) yer almakta olup burası sekiz bölüm halinde kategorize

edilmiştir. “Ön Söz” kısmına göz atıldığında (s. 11-13) insanoğlunun akıl ve ilimle donatılarak yaratıldığından, bu özellikleriyle de diğer bütün varlıklardan üstün tutulduğundan bahsedilmiştir. İnsanın cehaletten kurtulmak için güzel ahlakla bütünleşmiş bir ilme sahip olması gerektiğinden söz açıldıktan sonra, kitapta divan şiirinde “cehalet” temasının incelenmiş olduğu ve kitabın alanında bunu yapan ilk eser olduğu bilgisine yer verilmiştir. Yazar, eseri yazma sürecinde kendisine maddi ve manevi katkıları olan kişilere teşekkürle ön sözü bitirmiştir.

Kitabın “Cehalet ve Cahil” adlı birinci bölümünde (s. 19-39) cehaletin tanımı yapılmış ve sonrasında cehaletin zıddından söz edilmiştir. Divan şiirinde cehaletin doğrudan yapılmış bir tanımına rastlanılmadığından, benzetme ve nitelemelerden ne olduğunun anlaşıldığından söz edilerek devam edilmiştir. Cehaletin; karanlık, gölge, perde, küfür, tuzak, fitne, yük, fakirlik, bela, hastalık, ölüm, cehennem, azap, ateş, cellat, kılıç, neşter, çevgân, toprak, ağaç, ot, azık, sanat, dev, vadi, zincir, kadeh, şişe, tava, matkap, kir, kilise, kuyu, kumaş, hırka, keçe, bayrak, deniz, tûfan, kemik gibi somut ve soyut birçok unsurla ilişkilendirildiğinden bahsedilmiş ve bu unsurlarla ilgili beyit örnekleri verilmiştir.

“Din, Tasavvuf ve Ahlak” adlı ikinci bölümde (s. 41-153) “din, tasavvuf ve ahlak” kavramları kendi içinde kategorize edilerek incelenmiş ve yorumlanmıştır. “Din”

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı ABD, e-posta: cenkbircan70@gmail.com ORCID: 0009-0001-3656-8584

başlığında (s. 41-71) Allah, melekler, *Kur'an*, kelime-i şehâdet, kelime-i tevhit, peygamberler, dört halife, kader, rızık, ölüm, âhiret hayatı, cennet, cehennem, ibadet ve tövbe gibi dinî unsurlara yer verilmiş; bu unsurlarla birlikte cehalet ve cahil kavramlarından nasıl bahsedildiği irdelenmiştir. “Tasavvuf” başlığında (s. 72-105) tasavvufun tanımına yer verilmiş, tasavvufla birçok unsur ilişkilendirilmiştir. Bunlar arasında “tecelli, kalp, irfân, aşk ve âşık, fakr, akıl, gaflet ve gafil, nefis, kendini bilmek, uzlet, tevazu, derviş, ârif, veli, şeyh/mürşit” gibi kavramlar vardır. Her bir kavramın tanımına yer verilmiş olup cehalet ile ilişkileri incelenmiştir. “Ahlak” başlığında ise (s. 108-153) özellikle divan şiirinde güzel ahlakla bütünleşmiş ilmin önemine vurgu yapılmış olup “Cehalet ve Cahil Kalmanın Kötülüğü, Nasihatlerde Cehalet ve Cahil, Cahile Değer Verilmesi, Cehaletten Kurtulmak, Cahile Nasıl Davranmalı, Amelsiz İlim, İlim ve İrfan Ehlinin Cahile Üstünlüğü” gibi başlıklara yer verilmiş ve her bir başlık detaylı olarak açıklanmıştır. “Ahlak” başlığı altında “ilim, irfan, hikmet ve siyaset ehli şahsiyetler”den de söz edilmiştir. Bu şahsiyetler sırasıyla “Aristo, Sokrat, Eflâtun, Pythagoros, Büzürgmihr, Minûcehr, Nûşirevân, Haşim-i Isfahânî, Mü’ebbed Bahr, Ehl-i Hikmet ve Ulular” olarak verilmiştir. İkinci bölümdeki bütün başlıkların altına beyit örnekleri de eklenmiştir.

“Cahilin Kişilik Özellikleri” adlı üçüncü bölümde (s. 158-206) cahilin kişilik özelliklerinin ne olduğuyla ilgili bilgilere yer verilmiş, cahiller “Dış Görünüş” ve “İç Görünüş” olmak üzere iki başlıkta ele alınmıştır. “Dış Görünüş” adlı başlıkta cahil; kırmızı yüzlü, çirkin suratlı, cehennem ehli çehreli birine benzetilmiştir. “İç Görünüş” adlı başlıkta ise cahil; bilgisiz, insanlıktan mahrum, kalbi dar, kalbi kararmış ve kör, akli kıt, enayi, deli, beceriksiz, kabiliyetsiz, şuursuz, kötü huylu, kaba, öfkeli, sabırsız, taklitçi, süse ve gösterişe düşkün, ahmak, inatçı, uzlaşmaz, kaygısız, haddini bilmez, gafil, zalim, müfteri, fitneci, hilekâr, şüpheci, kendini beğenmiş, kibirli, bencil, cimri, hırsız, münkir, nankör, kıskanç, özensiz, boşboğaz, patavatsız, ağzı bozuk, söz ve nasihat dinlemez, rüşvetçi, hırslı, açgözlü, övünge, boğazına düşkün, başa kakan, sır tutmaz, güvenilmez, değersiz, zevksiz, şiirden anlamaz, kadir ve kıymet bilmez, Hakk’a asi, hakikatten korkan, kindar, övgüsü yergi, uğursuz, varlığı ve sözleri sıkıcı, dostluğu layık görülmez” gibi birçok unsurla bir arada anlatılmış ve karşılaştırılmış olup konu örnek beyitlerle de desteklenmiştir.

“Rûhânî Varlıklar, Masal Yaratıkları, Kişiler ve Hayvanlar” adlı dördüncü bölümde (s. 207-231) bazı varlıklar, yaratıklar, kişiler ve hayvanlar cehaletin sembolü olarak gösterilmiştir. “Rûhânî Varlıklar, Masal Yaratıkları” başlığında cin, ifrit, dev ve şeytandan bahsedilmiştir. “Kişiler” başlığında şu isimler sıralanmıştır: “Nemrûd, Câlût, Bel’am b. Bâ’ûrâ, Kârûn, Firavun, Ebû Cehil, Ebû Leheb, İbn-i Mülcem, Yezîd, Şemr, Hüsrev-i Pervîz, Bâkıl, Bevvâl-i Çeh-i Zemzem.” “Hayvanlar” başlığında ise “davar, eşek, at, köpek, domuz, baykuş, tavuk, karga” gibi hayvanlara yer verilmiştir. Bu bölümde sıralanan başlıkların her birinde örnek beyitler de görülmektedir.

“Sosyal Hayat” adlı beşinci bölümde (s. 233-287) çeşitli devirlerde yaşamış insanların cahilce tutum ve davranışları; cahil olan devlet adamı, âlim, kadı, şeyh, mürşit, hekim, hattat ve şair gibi yönetici, ilim ve sanat ehlinin kötü uygulamalarından duyulan rahatsızlık ve bu uygulamalara bağlı olarak dile getirilen şikâyetler; cehaletle ilişkileri dile getirilen şiir, latife, olay, şikâyet, beddua, çocuk, oyun, okul, kalem, kâğıt, kitap, şehir, taşra ve şarap gibi konular ele alınmış; her biri beyitlerle örneklendirilmiştir.

“Divan Şiiri Geleneği” adlı altıncı bölümde (s. 289-386) cehalet kavramı; “aşk ve şahıs kadrosu, zaman, felek, manzum edebî türler, kıyafetname ve manzum sözlük” başlıklarıyla yer almaktadır. “Aşk ve Şahıs Kadrosu” başlığında aşktan söz edildikten sonra kavram ve şahıs kadrosuna geçilmiştir. Şahıs kadrosu sırasıyla “sevgili, âşık, rint, rakip, zahit, va’iz, sûfi, şeyh, hâce, müfi, âbid, nâsih, fakih, müderris” olarak karşımıza çıkmaktadır. Her birinin özellikleri detaylı olarak açıklanmıştır. “Manzum Edebî Türler” başlığında yer verilen edebî türler sırasıyla şu şekildedir: “tevhid, münâcât, dua, na’t, mi’râciyye, methiye, fahriye, hicviye”. Bu edebî türlerin içeriği hakkında bilgiler verilmiştir. Hicviye edebî türünde 3 şahıs kadrosuna yer verildiği görülmektedir: Devlet adamı, şairler, ilim ehli ve meslek erbabı. “Kıyafetname ve Manzum Sözlük” başlıklarında kıyafetname türünün tanımı yapılmış ve manzum sözlüğün yararlarından bahsedilmiştir. Yukarıda sözü geçen her bir başlığın altına beyitler halinde örnekler eklenmiştir.

“Dil ve Üslûp” adlı yedinci bölümde (s. 389-428) divan şiirinde bilgisizliği ve davranış kabalığını güçlü bir şekilde ifade etmek, cehaletin ve cahil kalmanın kötülüğünü vurgulamak için cehalet ve cahille ilgili Farsça, Arapça ve Türkçe kelimeler, tamlamalar, birleşik fiiller, atasözleri ve deyimler kullanılmış; benzetme, örneklendirme ve karşılaştırma gibi anlatım yöntemlerine başvurulmuştur. “Kelime ve Şekiller” alt başlığı ilk olarak “Farsça Kelime ve Şekiller” ile başlar. Bu başlıkta cehl, cehalet, câhiliyye, cahil, cahillik, cahilân, cehele, cühhal, cühela, cehûl, echel, meçhul, tecahül, câhiliyyet, Ebû Cehil, nâdân, nâdânî gibi Farsça kelime ve terkiplere yer verilmiştir. “Arapça Kelime ve Şekiller” başlığında divan şiirinde Arapça cehile fiilinden türemiş kelime ve tamlamalara yer verilmiştir. “Türkçe Kelime ve Şekiller” başlığında Türkçe kurallara göre kelimeler türetildiğinden ve bu kelimelerle isim ve sıfat tamlamaları oluşturulduğundan bahsedilmiştir. “Birleşik Fiiller” başlığında bilgisizlik ve cahille ilgili birleşik fiillere yer verilmiştir. Bu birleşik fiiller şunlardır: bilmezlik itmek, bilüsizlik itmek, cahil itmek, cahil eylemek, cahil kalmak, cahil komak, cahil olmak, cahillik eylemek, tecahül itmek, tecahül kılmak, techil eylemek, techil itmek, nâdân eylemek, nâdân kılmak, nâdân olmak. “Atasözleri” başlığında cahillikle ilgili geçmişten günümüze kadar kullanılmış ve günümüzde de kullanılmakta olan bazı atasözlerine yer verilmiştir. Burada “Cahile söz anlatmak deveye hendek atlatmaktan güçtür.”, “Cahilin dostluğundan âlimin düşmanlığı yeğdir.”, “Akıllı düşman akılsız dosttan hayırlıdır.”, “Deli dostun olacağına akıllı düşmanın olsun.”, “Bilmeyen bilenden öğrenir.”, “Tedavisi cehaletten daha mümkün olmayan hastalık yoktur.”, “Cahil dost, yüz düşmandan iyidir.” gibi atasözleri karşımıza çıkmaktadır. “Vezin” başlığında divan şiirinde cehl kelimesini aruz veznine uydurmak için aruz kusuru

olan zihaf uygulamasının yapıldığından bahsedilmiştir. “Anlatım Yöntemleri” başlığında ise cehalet ve cahilden bahsederken benzetme, örneklendirme ve karşılaştırmaya çok başvurulduğundan söz edilmiş olup her bir anlatım yönteminin tanımı verilmiştir. Bu bölümde bahsedilen her bir başlığın altına yine örnek beyitler eklenmiştir.

“Cehalet Muhtevalı Şiirler” adlı sekizinci bölümde (s. 433-463) divan şairlerinin cehaletin ve cahil kalmanın kötülüğünü ifade etmek ve cahil kalıp iki âlemde de hüsrana uğramamak için insanları uyarmak amacıyla müstakil manzumelere yöneldiğinden söz edilmiştir. Hangi şairin kaç adet manzume yazdığı da belirtilmiştir. Nesîmî (2 tuyuğ), Necâtî (2 kıt’a), Hümâmî (1 mesnevî), Bedr-i Dilşâd (1 mesnevî), Revânî (1 kıt’a), Şânî (1 kıt’a), Fuzûlî (6 kıt’a), Gelibolulu Mustafa Âlî (1 mesnevî), Nev’îzâde Atâî (1 mesnevî), Râmî Abdurrahman (1 kasîde, 1 kıt’a), Nâ’îlî (1 gazel), Sun’ullâh-ı Gaybî (1 gazel), Lebîb-i Âmidî (1 gazel), Nâbî (1 mesnevî), Zarîfî (4 mesnevî), Âsaf (Mahmud Celâleddin Paşa) (2 rubâ’î) ve Sırrî (1 gazel) burada ismi geçen şairlerdir. Bu bölümün cehaletle ilgili yeni çalışmalara toplu malzeme sağlaması amacıyla bir antoloji mahiyetinde hazırlandığı ifade edilmiştir.

Kitabın “Sonuç” bölümünde (s. 465-467) genel bir değerlendirme yapılmıştır. Divan şiirindeki cehaletin hem bilgisizlik hem de olumsuz tutum ve davranışları ifade etmek için kullanıldığından söz edilmiş; bu olumsuz söz ve davranışların Arapça, Farsça ve Türkçe kökenli kelimelerle ifade edildiğinden bahsedilmiştir. Cehalet ve cahil kalmanın kötülüğü kimi zaman doğrudan ifade edilmişken kimi zamansa benzetme, örneklendirme ve karşılaştırma gibi anlatım yöntemlerinden faydalanma yoluna gidilerek anlatım güçlendirilmiştir. Aynı zamanda cehaletin olumsuz yönlerini ifade etmek için olumsuz ilgilerle bağ kurulduğu, soyut ve somut birçok unsura benzetildiği ve en çok benzetilen sözcük olarak “karanlık” ifadesinin karşımıza çıktığı ifade edilmiştir. İslam dininde de cehaletten sakınılmasıyla ilgili önemli uyarılar yapıldığından söz açılmış ve bundan sakınmak için ilim tahsil etmenin önemine vurgu yapılmıştır. Bu yüzden divan şiirinde *Kur’an* ve hadislerdeki nasihatlerden yararlanma yoluna gidildiği gibi, bunun yanında cehaletle ilgili olumsuz söz ve davranışlardan da sakınılması gerektiğinden söz edilmiştir. Ayrıca cahillik ve cehalet konusunun çeşitli devlet kademelerindeki iş bilmez, cahil kişilere verilmesinin olumsuz yönlerinden de bahsedilmiş, bu durumun devlet kademelerinde yozlaşmaya yol açtığı vurgulanmıştır. Son olarak divan şiirinde yaratılış gayesine göre hareket etmeyen, nefsine uyan insanın rakip, kaba, sofı, hayvan olarak nitelendiği, cehaletten en çok bahseden tiplerin kaba, sofı olarak görüldüğü konusuna değinilmiş, cehalet kavramıyla ilgili kelime ve şekillere en çok yer veren şairler sıralanarak sonuç kısmı bitirilmiştir.

“Bibliyografya” bölümünde (s. 469-482) bu kitabı yazarken yararlanılan “kitaplar ve sözlükler, makaleler, tezler, ansiklopedi maddeleri” karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca beyitler ile dipnotlarda gösterilen kısaltmaların her birinin paralel olarak düzenlendiği, her beytin ilgili olduğu eserde görülmesi için kısaltmalar yapıldığı, bunların “Kısaltmalar” başlığı altında düzenlenip toplandığı görülmektedir.

Hüseyin Güftâ tarafından kaleme alınan *Divan Şiirinde Cehalet* adlı eser, günümüze kadar gelmiş cahillik ve cehalet kavramlarını ele almaktadır. Divan şiirinde cehaletin nasıl işlendiğini, olumsuz yönlerini ve bunun yansımalarını detaylı olarak içermektedir. Bu eser okuyuculara hem iyi bir rehber hem de güçlü bir kaynak kitap olacaktır.